

Валерій Тімарєв

*Студент 3 курсу історичного факультету Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

Науковий керівник: к.і.н., старший викладач Маркевич О. В.

Г. Коллонтай про реформування Польщі

У світовій історії є знакові постаті, які своїми поглядами значно випереджають час. І хоча сучасники не можуть в повній мірі досягнути всю велич персоналії – нащадки ще довго переосмислюють всі здобутки. Такою видатною особистістю був Гуго Коллонтай – один з творців першої в Європі Конституції.

Видатний представник польського Просвітництва Гуго Коллонтай народився 1750 році в містечку Великі Дедеркали, неподалік Острога. Рід Коллонтаїв бере свій початок від брянських бояр, котрі осіли на території Волині в XIII ст. Початкову освіту здобув вдома під опікою матері, потім студіював у Піньчові. Вищу освіту отримав у Краківському університеті, в якому поглиблено вивчав філософію й теологію. Там захистив докторат з філософії. Продовжив освіту у Відні, Болоньї та Римі, став доктором теології та церковного права. В Італії він отримав змогу ознайомитися з творами західноєвропейських просвітителів. Особливий вплив на нього справили фізіократи, які визначали землю та землеробство єдиним джерелом для збагачення та на перше місце ставили працю на землі. В подальшому така зацікавленість переросла у глибоке розуміння селянського питання.

Шляхетне походження та гарна освіта відкрили перед ним широкі можливості. У 1786 р. Гуго Коллонтай вливається у політичне життя Польщі – став референдарем (чиновником, який приймав скарги громадян та представляв їх в оформленому вигляді). Під час періоду роботи чотирирічного сейму (1788-1792 рр.) Г. Коллонтай активно включився у реформування держави [1, с.35]. Він не демонстрував радикалізму, а намагався реформувати Річ Посполиту від децентралізованої монархії на державу з ефективним правлінням та демократією. Бачення реформи Польщі Г. Коллонтай виклав у працях "До пресвітлої депутації" (1788 р.), "Кілька листів Аноніма до Станіслава Малаховського, референдаря коронного, про майбутній сейм" (1788-1789 рр.), "Політичне право польської нації" (1790 р.). Г. Коллонтай був прихильником позиції, що між панами та селянами повинні бути встановлені договірні відносини. В нього викликало обурення становище останніх. Він виступив з публічною критикою тих, які гальмували надання свободи селянам. Г. Коллонтай одним з перших заговорив про рівність людей незалежно від їх походження. Як на той час, це були досить прогресивні погляди [1,с.43].

Гуго Коллонтай виступив одним з творців Конституції 3 травня 1791 року, яка стала першою у Європі. Вона скасовувала право *liberum veto*, за яким в разі незгоди одного з членів Сейму рішення не приймалося. За Конституцією Сенатові надавалось право затримувати реалізацію ухвали

польської ізби шляхом застосування вето, але лише до наступного Сейму. Раз на 25 років скликався Сейм для внесення істотних змін до цього Закону. Вищим органом виконавчої влади ставала Сторожа законів в складі короля – його голови і призначених ним п'яти міністрів (поліції, друку, закордонних справ, оборони та скарбу). Сейм міг двома третинами голосів висловити недовіру міністрам. Органами місцевого управління проголошувались цивільно-військові комісії, підпорядковані Сторожі законів. Також Конституція підтвердила гегемонію шляхти. Однак, якщо остання мала річний дохід менше сотні злотих, то позбавлялася політичних прав. Освіта відділялася від релігії. У Конституції окреме місце відводилось селянському питанню. Селяни, які були творцями найбільших державних багатств, бралися під захист закону та уряду, а угоди, укладені селянами з панами, повинні були суворо дотримуватись обома сторонами [3].

Державницька діяльність Г. Коллонтая була високо оцінена, оскільки він зайняв посаду коронного підканцлера (заступника глави уряду) та безпосередньо реалізовував положення Основного закону [1,с.40]. Були і противники вищезгаданих реформ. Коли посилився тиск консерваторів, Г. Коллонтай вимушений був емігрувати. В еміграції співпрацював з Ігнацієм Потоцьким і Франціском Домоховським, з якими написав працю "Про становлення й падіння Конституції 3 травня 1791 р.". Ця книга сприяла підготовці повстання 1794 р., яке очолив Тадеуш Костюшко. Гуго Коллонтай і сам був безпосереднім учасником цих подій. Він підготував "Акт повстання", який проголосили 24 березня 1794 р. в Кракові. Сам автор очолив уряд повстанців – Верховну національну раду. 7 травня 1794 р. Тадеуш Костюшко видав Полонський універсал, до написання якого також долучився Г. Коллонтай. В даному документі йшлося про радикальні зміни, надання селянам особистої свободи за умови повного розрахунку з поміщиками та виплати державних податків. Під час повстання панщина скорочувалась вдвічі, а господарства повстанців взагалі звільнили від відробітку. Селянам було надано спадкове право на землю, яку вони обробляли. Землевласник міг лишити землі лише за умов невиконання повинностей. В ході повстання Г.Коллонтай закликав розправитись із консерваторами Торговицької конфедерації [4, с.150]. Його позиція призвела до конфліктів з Т. Костюшком, який наполягав на більш поміркованих діях. Після придушення повстання Г. Коллонтай було арештовано і довгі вісім років він перебував у австрійських фортецях Йозефштадт і Оломоуц (1794-1802). В ув'язненні він створив "Критичний огляд основ історії початку роду людського".

Після звільнення з ув'язнення оселився на Волині та активно зайнявся культурно-освітньою роботою. В 1809-1810 рр. здійснив спробу реформи Краківського університету та продовжив свої наукові та філософські студії. В 1810 році видав "Фізично-моральний порядок". Помер Гуго Коллонтай у 1812 р. у Варшаві.

Його реформістські ідеї мали послідовників, які в історичній літературі отримали назву «Коллонтаївська кузня». Найпалкішими прихильниками були

Францішек Ксаверій Дмоховський і Францішек Салезій Єзерський. В свої роботах вони висловлювали більш радикальну позицію майбутнього розвитку Польщі, чіткіші позиції щодо селянського питання.

Отже, доктор філософії, права і теології, ректор Краківського університету, засновник просвітницької коллонтаївської кузні, коронний підканцлер, а згодом учасник повстання під проводом Тадеуша Костюшка, міністр фінансів Речі Посполитої – це ще не повний перелік всіх досягнень Гуго Коллонтая. Крім того, він вартий уваги не лише через свій універсалізм та неординарну долю, а й тому, що був нашим земляком.

Список використаної літератури:

1. Историография истории южных и западных славян: [Учебное пособие] / за ред. Л. В. Горина, В. Г. Карасев, Г. Ф. Матвеев, З. С. Ненашева, И. В. Созин. – М.: изд. МГУ, 1987. – 423 с.
2. Davies Norman Bożeigrzysko. HistoriaPolski / Norman Davies. – Kraków: Znak, 2006. – 219 с.
3. Польская конституция 3 мая 1791 года // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: В 86 томах (82 т. и 4 доп.) — СПб., 1890—1907. – Т. 82 – С. 174.
- 4.Хинц Х. Ф. Гуго Коллонтай / Х. Ф. Хинц. – М.: Мысль, 1978. – 215с.